

Atıf: Gönenç, Ahmet - Ülke, Sema - Siddiq, Abu B. (2024). "Hayvan Temelli Halk İnanışları ve Geleneksel Şifa Uygulamaları: Güneydoğu Anadolu Örneği".

Kadim Akademi SBD, 8/2, 233-260.

[https://doi.org/ 10.55805/kadimsbd.1586243](https://doi.org/10.55805/kadimsbd.1586243)

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Makale Başvuru Tarihi: 15.10.2024

Makale Kabul Tarihi: 23.12.2024

HAYVAN TEMELLİ HALK İNANIŞLARI VE GELENEKSEL ŞİFA UYGULAMALARI: GÜNEYDOĞU ANADOLU ÖRNEĞİ

Ahmet Gönenç*

Sema Ülke**

Abu B. Siddiq***

Özet

İnsanlar, tarihcncesinden beri hastalıkları tedavi etmek için doğal kaynakları kullanmışlardır. Bu kaynakların arasında bulunan hayvanlar ve hayvansal ürünler, dünyanın her kültüründe, geleneksel şifa uygulamalarında önemli bir rol oynamıştır. Olağanüstü biyolojik çeşitliliğe ve tarihcnesi dönemlere dayanan aynı zamanda pastoral geleneğe sahip bir bölge olan Güneydoğu Anadolu'daki sosyo-kültürel yapının ayrılmaz bir parçası olarak hayvanlar yer almakta, özellikle geleneksel şifa uygulamalarında ve halk inançlarında köklü bir rol oynamaktadır. Etnografik alan araştırmalarına ve sözlü tarihlere dayanan bu çalışma, Güneydoğu Anadolu'daki geleneksel şifa uygulamaları ve halk inanışlarında hayvanların rolünü belgelemektedir. Diyabet için kirpi yağı ve kanser için kaplumbağa kanı gibi hayvansal içeriklerle tedavi edilen 60 tan fazla tedavi çeşidi bulunmaktadır. Besi hayvanlarından elde edilen ürünler, kardiyovasküler hastalık dahil olmak üzere çeşitli rahatsızlıklar için kullanılırken, yılanlar ve akrepler gibi zehirli hayvanlar ise göz hastalıkları ve saç dökülmesinin tedavisinde kullanılmaktadır. Çalışma, ayrıca hayvanlara atfedilen kültürel, sembolik ve manevi anlamları inceleyerek hayvanlar ile halk inançları arasındaki köklü bağlantıları vurgulamaktadır. Elde edilen sonuçlar, halkbilimi, etnomedikal ve kültürel antropolojiye katkı sağlamakla birlikte, geleneksel yaşamda iç içe geçmiş hayvan-insan-çevre ilişkisine dair içgörüler sunmaktadır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı, E-mail: aahmetgonenc@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0009-0008-6819-571X>

** Serbest Antropolog, E-mail: ulke5398@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-9813-8379>

*** Doç. Dr, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, E-mail: siddiq@artuklu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5838-2695>

Anahtar Kelimeler: Geleneksel şifa uygulamaları; Zooterapi; Halk inanış; Etnografya; Güneydoğu Anadolu

Citation: Gönenc, Ahmet.- Ülke, Sema - Siddiq, Abu B (2024). "Animal-Based Folk Beliefs and Traditional Healing in Southeastern Anatolia (Turkiye)".

Kadim Akademi SBD, 8/2, 233-260.

<https://doi.org/10.55805/kadimsbd.1586243>

Article Type: Research Article

Application Date: 15.10.2024

Accepted Date: 23.12.2024

ANİMAL-BASED FOLK BELİEFS AND TRADİTİONAL HEALİNG İN SOUTHEASTERN ANATOLİA (TURKİYE)

Ahmet Gönenc*
Sema Ülke**
Abu B. Siddiq***

Abstract

Throughout human history, natural resources have been used to treat illnesses; with animals, their parts, and products playing a significant role in traditional healing practices across cultures. Southeastern Anatolia (Turkiye), a region with exceptional biodiversity and a pastoralist tradition dating back to prehistoric times, has preserved animal-based healing practices that remain integral to its socio-cultural fabric, especially in folk medicine and beliefs. Based on ethnographic fieldwork and oral histories this study documents the role of animals in traditional healing and folk beliefs in Southeastern Anatolia. It identifies over 60 ailments treated with animal-derived ingredients, such as hedgehog fat for diabetes and tortoise blood for different types of cancers. Ingredients from livestock are used for various ailments including cardiovascular disease, while venomous animals like snakes and scorpions are used for treating eye diseases and hair loss. The study also examines the cultural, symbolic, and spiritual meanings attributed to animals, highlighting the deep-rooted connections between animals and folk beliefs. The results contribute to ethnomedicine and cultural anthropology, providing insights into the entangled animal-human-environment relationship in traditional life.

Keywords: Traditional healing; Zotherapy; Folk beliefs; Ethnography; Southeastern Anatolia

* Graduate Student, Mardin Artuklu University, Institute of Graduate Studies, Department of Cultural Studies, E-mail: aahmetgonenc@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0009-0008-6819-571X>

** Freelance Anthropologist, E-mail: ulke5398@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-9813-8379>

*** Assoc. Prof. Dr, Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Department of Anthropology, E-mail: siddiq@artuklu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5838-2695>

Giriş

Tarih öncesinden beri hayvanlar, insan toplumunda kültürel, inanış ve tıbbi bağlamlarda köklü bir yer almıştır (Alves - Barboza, 2018; Olupona, 1993; Siddiq, 2019, 45–98). İnsanlar, binlerce yıldır doğal kaynaklardan elde edilen tıbbi ürünlerle şifa bulmaya çalışmakta olup, hayvanlar bu geleneksel uygulamaların olmazsa olmaz bir parçası olmuştur (Lev, 2003; Lev, 2006). Geçmişten günümüze kadar hemen hemen her toplum, hayvan temelli geleneksel şifa uygulamalarını kullanmıştır. Ayrıca hayvanlar, geleneksel halk inançlarında merkezi bir yere sahip olmuştur (Altaf vd., 2020; Borah - Prasad, 2017; Lev, 2003; Liu vd., 2024; Mengistu vd., 2024; Sánchez-Pedraza vd., 2012; Vallejo - González, 2014). Tabiat kültleri (ateş, su, ağaç, dağ, taş, kaya vb.) merkezli geleneksel şifa uygulamaları, halk inanışları ve efsane, menkıbe, hafıza gibi anlatılarda önemli bir yer tutar. Bu inanışlar, halk dini olarak adlandırılan senkretik yapının merkezinde bulunur. Böylece tabiat kültlerinin yanı sıra, hayvan kültlerinin de şifa amaçlı geniş bir kullanım alanına sahip olduğu görülmektedir (Acıpayamlı, 1969; Siddiq, 2019, 108-115; Ucar - Kucukaslan, 2016; Olupona, 1993; Mollaibrahimoğlu, 2008; Karakaş, 2020, 111-134). Farklı kültürlerin, inançsal ve ekolojik etkilerin bir araya geldiği bir bölge olan Güneydoğu Anadolu'da da hayvanlar, insanların günlük yaşamlarının yanı sıra, geleneksel inanışların iç içe geçtiği, yerel şifa uygulamalarının oldukça önemli bir kaynağı haline gelmiştir.

Geleneksel şifa uygulamaları, özellikle modern tıbbi tesislere erişimin sınırlı olduğu bölgelerde, uzun zamandır insan sağlığında hayati bir rol oynamıştır (Alves - Rosa, 2013, 1-9; Lev, 2003; Liu vd., 2024). Bu uygulamalar arasında zooterapi ya da şifa amaçlı hayvan veya hayvansal ürünlerin kullanımı, dünyanın hemen hemen her ülkesinde geleneksel şifa uygulamalarında köklü bir uygulamadır (Alves - Rosa, 2013, 1-9; Alves vd., 2013, 11-23). Bitki bazlı ilaçlar (fitoterapi) genellikle geleneksel şifa uygulamalarında daha etkin görünse de, hayvansal ürünlerin kullanımı da eşit derecede önemlidir. Zooterapi özellikle insan-hayvan etkileşimlerinin fazla olduğu bölgelerde, kültürel ve ruhsal yaşamın ayrılmaz bir parçası olmuştur (Altaf vd., 2020; Borah - Prasad, 2017; Liu vd., 2024; Mengistu vd., 2024; Vallejo - González, 2014). Asırlar boyunca hayvancılık yapan toplumları barındıran ve biyolojik çeşitlilik açısından oldukça zengin bir bölge olan Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki geleneksel şifa uygulamalarında da hayvansal ürünlerin kullanımı nesilden nesile aktarılmış, bölge geleneksel kültürün önemli bir unsuru olmuştur.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin zengin biyolojik çeşitliliği, derin tarihi ve kültürel katmanlarıyla birleşince, hayvanları içeren benzersiz halk inanışları ve şifa uygulamaları ortaya çıkmıştır. Antik Mezopotamyalılardan Anadolu'nun günümüz kırsal kesimlerine kadar, hayvanların şifa güçlerine olan inanç, sıklıkla halk inanışlarıyla iç içe geçmiş bir şekilde Güneydoğu Anadolu kültüründe de devam etmiştir (Siddiq, 2019, 116-121). Kürt, Arap, Türk ve Asur topluluklarını kapsayan çeşitli etnik ve kültürel yapısıyla bölge, geleneksel halk inanışları ve

şifa uygulamaları açısından oldukça zengindir. Bitki, kaya, mineral gibi doğal kaynakların yanı sıra farklı hayvan ve hayvansal ürünler de bu uygulamaların önemli bir parçası olmuştur.

Şifa arayışı; inanç merkezli, bir kutsal konu edinen ve inandırıcı yönü ağır basan anlatıların ortak iletisidir. Efsanelerde bitkilerin hayvanların, göllerin, akarsuların vb. nasıl oluştuğu aktarılırken hastalıklara şifa veren yönleri de vurgulanır. Özellikle hayvan kültü kaynaklı sağaltma pratiklerinde kurt, geyik, karınca, kartal vb. hayvanlar dikkat çeker (Siddiq, 2019, 116-122; Akın, 2023, 346). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde hayvan temelli şifa uygulamaları, kirpi ve köstebek eti gibi kaynaklardan, kaplumbağa kanının kullanımına kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Koyun ve keçi gibi besi hayvanlarının yanı sıra, tavuk ve horoz gibi kümes hayvanlarının da iyileştirici özelliklere sahip olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca, yılan ve akrep gibi zehirli hayvan türleri de çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Bunlar yalnızca şifa uygulamalarında değil aynı zamanda geleneksel inanış bağlamında da halk arasında koruma, canlılık ve gücü temsil etmiştir.

Bu çalışma, Güneydoğu Anadolu'daki geleneksel şifa uygulamalarında çeşitli hayvan ve hayvan ürünlerinin kullanımlarını belgeleyerek, bölgenin geleneksel şifa uygulamalarında hayvanlar ve yaban hayatının önemine dair kapsamlı bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda bölge halk inanışlarında hayvanların önemini ve rolünü de kayda geçirmeyi hedeflemektedir. Etnografik çalışmaları destekleyen bu araştırma, yerel halkla yapılan görüşmelerin yanı sıra sözlü tarihi kaynakları bir araya getirerek hayvan temelli geleneksel şifa uygulamalarının günümüz kırsal ortamlarında ne kadar önem taşıdığını ortaya koymaktadır (Heyl, 2001). Ayrıca, hayvanların yalnızca fiziksel şifa kaynakları olarak değil, aynı zamanda kültürel ve halk inanışlarında çeşitli anlamlar taşıyan öğeler olarak nasıl algılandığını da incelemektedir. Çalışma, temel olarak, modernleşmeye yenik düşmeden önce hayvan temelli halk inanışları ve geleneksel şifa uygulamaları hakkında yerel bilgiyi belgelemeyi de amaçlamaktadır.

1. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada, Güneydoğu Anadolu'da hayvan temelli halk inanışları ve hayvan temelli geleneksel şifa uygulamalarını incelemek için disiplinli bir yaklaşım kullanılmıştır. Araştırma yöntemleri etnografik saha çalışmasını, sözlü tarihsel hesapların birikimini ve hayvanların yerel şifa geleneklerindeki rolüne ilişkin yayınlanmış literatürleri bir araya getirerek bir karma yöntemi uygulamıştır (Creswell, 2014).

Etnografik saha çalışması, geleneksel şifa uygulamalarının yaygın olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Batman, Siirt ve Şırnak illerindeki kırsal alanlarında yürütülmüştür (Heyl, 2001). Mümkün olduğunca farklı mevsimlerde rastlanan çeşitli hayvan türleri hakkında bilgi toplamak amacıyla 2017 ile 2023 yılları arasında her mevsim

boyunca farklı kırsal alanlarda yer alan çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Sahada gözlemlenimin yanı sıra yerel topluluklarla görüşmeler de gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşları 25 ile 85 arasında değişmektedir. Görüşmeler, temel olarak hayvan temelli geleneksel halk inanışları ve şifa uygulamaları üzerinde durmasının yanı sıra bu uygulamaların sosyo-kültürel arka planını da incelemeye odaklanmıştır. Bilgilerin kaydedilmesi için katılımcılardan önceden izin alınmıştır.

Çağdaş etnografik verilere ek olarak, bu çalışmada ayrıca hayvan temelli halk inanışları ve geleneksel şifa uygulamaları hakkında sözlü tarih kaynakları da incelenmiştir (Ucar - Kucukaslan, 2016). Bu kaynaklar, Güneydoğu Anadolu'daki hayvan temelli halk inanışları ve geleneksel şifa uygulamalarının sosyo-kültürel arka planını anlamak için değerli bir bağlam sağlamıştır.

Güneydoğu Anadolu'nun hayvan temelli halk inanışları ve geleneksel şifa uygulamalarını daha geniş bir küresel çerçeveye yerleştirmek için, Anadolu'nun diğer bölgeleri dâhil olmak üzere Afrika, Amerika, Avrupa ve Asya kıtalarındaki farklı bölgelerdeki benzer uygulamalar değerlendirilmiştir. Bu karşılaştırmalı yaklaşım, özellikle bölgenin kültürel bir kavşak olarak tarihi rolü göz önüne alındığında, kültürler arası etkileşimlerin Anadolu'da hayvan temelli halk inanışları ve geleneksel şifa uygulamalarının gelişimini nasıl etkilemiş olabileceğinin araştırılmasına da olanak sağlamaktadır.

2. Bulgular

Dünyanın her bölgesinde coğrafi özelliklere göre farklı hayvan türleri yaşar ve belirli bölgede yaşayan insanlar geleneksel şifa uygulamalarında kendi çevresinde mevcut hem evcil hem de yabani hayvanlardan faydalanmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye'nin diğer bölgelerine göre nispeten kurak ve dağlık bir bölge olmasına rağmen bölgede sürekli çeşitli yabani hayvanlar bulunmaktadır. Ayrıca mevsimsel olarak memeli hayvanlar, kuşlar, böcekler olmak üzere farklı hayvanlar da bölgeye göç etmekte, kısa dönem boyunca bulunmaktadır. Aşağıda Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki geleneksel şifa uygulamalarında farklı hayvanların kullanımı belgelenmiştir.

2.1. Koyun

Koyun, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde besin ve ekonomi için vazgeçilmez bir hayvandır. Bölge insanları düzenli olarak koyunların etinden, sütünden faydalanmalarının yanı sıra koyun yünü, deri, kemik, ve bağırsaklarından faydalanmaktadır. Etnografik çalışmada bölgede yaşayan kırsal halk, kansızlığın şifası için kuzu eti ve kuzu ciğeri tercih ettiklerini söylemektedir (Tablo 1). Bölge insanları, geleneksel şifa uygulamalarında özellikle koyun yünü ve etini yaraları iyileştirmede kullanırlar. İnsanlar, koyun yünü yakıp yaralara koyarlar. Koyun yünü ayrıca ağrı ve sızı için karın bölgesine konulur. Göğüs ağrısı için koyunun yağını göğüslerine koyarlar. Şeker hastalarına koyun sütü içmek çok faydalıdır. Koyun idrarı ve

gübrelerini de yaralanmalarda kullandıklarını söylemektedirler. Koyun gübresi, diz ağrısını tedavi etmek için de kullanılır. Ayrıca, bir kuzunun terli derisi, vücut parçasının morarmaması için yaralara sarılır. Gözlere bir şey battığında koyunun çiğ eti gözlere konur.

Koyunun safra kesesinin suyu normalde zehirlidir. Ancak bölge kırsalında yaşayan diyabet hastaları bunu ilaç olarak kullanırlar. Bu ilacı üç ay kullandıktan sonra diyabetlerinin tamamen iyileştiğini belirtmişlerdir. Koyunların kuzulama sonrası ilk iki gün boyunca salgıladığı ilk sütte diyabetin tedavisi için kullanılır. İnsanlar ağızlarındaki kokuyu tedavi etmek için de çiğ koyun sütü içerler. Koyun kuyruk yağı ise, öksürüğü, göğüs ağrısını ve eklem iltihabını tedavi etmek için kullanılır.

Tablo 1: Güneydoğu Anadolu kırsalındaki geleneksel tıbbi ve şifa uygulamalarda kullanılan hayvanlar, hayvan vücut parçaları ve hayvan ürünleri.

No	Hastalık/ Rahatsızlık	Kullanılan Hayvan Türü/ Hayvan Ürünü
1.	Ağız yaraları	Keçi gübresi
2.	Ağızda koku	Çiğ koyun sütü
3.	Anemi/ Kansızlık	Keçi akciğeri; Sığır akciğeri
4.	Ayak ağrısı	Kirpi eti
5.	Beyin tümörü	Koyun bağırsağı
6.	Boğaz kanseri	Kara horoz; Yılanbalığı
7.	Boyun ağrısı	Alabalık yağı
8.	Bronşit	Bıldırcın yumurtası
9.	Burun kanaması	Deve yünü
10.	Cilt hastalığı	Sülük
11.	Çocuk gelişimi	Sığır ayağı
12.	Damar hastalığı	Sığır ayağı
13.	Damarlı hastalığı	Alabalık yağı; Bütün alabalık
14.	Dil/dudaklar bağı	Güvercin yumurtası
15.	Diş ağrısı	Tavşan kanı; Tavuk ciğerindeki zar
16.	Diyabet	Kirpi yağı; Koyun safra kesesi; Koyun, keçi ve ineklerde doğum sonraki ilk iki gün boyunca salgıladığı ilk sütü; Tavşan beyni; Tilki eti; Tilki sütü
17.	Diz ağrısı	Koyun gübresi
18.	Doğum kontrol	Katır toynağı
19.	Doğum sancıları	Koyun yünü
20.	Doğum zorluğu	Kedinin doğum sıvası
21.	Doğuştan sakatlık	Eşek sütü
22.	Eklem taşı	Koyun kuyruk yağı
23.	El siğili	Köpek pislği
24.	Fıtık	Alabalık yağı; Bütün alabalık; Sülük; Tavşan derisi
25.	Göğüs ağrısı	Koyun kuyruk yağı
26.	Göz hastalığı	Yarasa kanı; Yılan derisi; Yılan kusmuğu
27.	Hemoroit	Köstebek eti

28.	Kadın kısırlığı/ Gebelik	Deve dili; Koyun kuyruk yağı
29.	Kafatası yaraları	Koyun yünü
30.	Kalp hastalığı	Alabalık yağı
31.	Kanama	Örümcek ağı
32.	Kanamalı yara	Keçi yünü; Koyun yünü
33.	Kanser	Deve sütü; Eşek sütü; Kaplumbağa kanı; Keklik ciğeri; Kirpi kanı; Köstebek eti; Köstebek kanı; Yengeç kanı; Yılan derisi; Yılan kusmuğu
34.	Karaciğer sirozu	Kurt kanı
35.	Karın ağrısı	Taze keçi sütü; Taze inek sütü; Tavşan beyini
36.	Kel kafada saç çıkarması	Akrep yağı; Kurt eti; Taze akrep; Yılan yağı
37.	Kemik çıkığı	Alabalık yağı
38.	Kemik kırığı	Alabalık eti; Alabalık yağı; Çiğ tavuk yumurtası; Tavuk kemiği
39.	Kemik yaranması	Horoz ayağı
40.	Kıl dönmesi	Horoz zarı
41.	Kulak ağrısı	Eşeğin terli tüyü
42.	Moraran ayak	Tavuk yumurtası
43.	Morluk	Taze koyun derisi
44.	Nefes darlığı	Koyun yünü
45.	Öksürük	Koyun kuyruk yağı
46.	Parmak yarası	Taze keçi bağırsağı ve derisi
47.	Rahim kisti	Koyun kuyruk yağı
48.	Rahim uru	Koyun kuyruk yağı
49.	Regl	Koyun yünü
50.	Romatizma	Kirpi eti
51.	Sarılık	Horoz eti; Yılanbalığı
52.	Sedef hastalığı	Yılan derisi
53.	Sinir sıkışması	Sülük
54.	Su çiçeği hastalığı	Tavuk yumurta kabuğu
55.	Tümör	Sülük
56.	Ülser	Keklik ciğeri; Tavşan beyini
57.	Vücut zayıflığı	Güvercin eti
58.	Yanmış cilt	Tavuk yumurtasının beyazı
59.	Yara	Siğir gübresi; Tavşan derisi
60.	Yüzdeki çiller	Tavşan kanı

Bölgenin hemen hemen her yöresinde nazara karşı koyun kafatasları kullanılmaktadır. Fakat bazen yörelere göre koç kafataslarını tercih ettikleri de görülmektedir. Örneğin, Mardin'in Nusaybin ilçesinde koç kafatasının nazara karşı daha iyi geldiğine inanılır ve koç kafatası evlere asılır.

2.2. Keçi

Keçiler genellikle nispeten dağlık ve daha az nemli olan bölgelerde yaşamayı severler. Güneydoğu Anadolu'nun çevresel ve iklimsel koşulları da keçi beslemek için uygundur. Bölge

yerel halkı keçinin etinden, sütünden faydalanmalarının yanı sıra keçinin birçok vücut parçaları ve keçi ürünleri çeşitli hastalıkların tedavisi için kullanılmaktadır (Tablo 1). Yapılan etnografik çalışmalardan elde edilen verilere göre keçi sütünün mide ağrılarını iyileştirdiğine inanılmaktadır. Bölge kırsal halkı mide ağrıları için keçi sütü içerler. Keçi gübresi ise ağız yaralarında şifa amaçla kullanılmaktadır. Kurutulmuş keçi gübresi ateşte yakılır ve yakılmış gübre tozu ağız yaralarına sürülür. Keçinin karaciğeri pişirilerek hiçbir madde eklenmeyip kansızlığa şifa için çiğ olarak yenir. Parmak kırığı tedavisi için keçinin bağırsağı parmakta ovulur ve iyileşene kadar yaklaşık beş gün bekletilir. Beş gün sonra ise keçi bağırsağı yerine keçi derisi ile sarılır. Bölge halkı yaralarda kanı durdurmak için ve yaralarını iyileştirmek için ise keçi yününden faydalanır. Keçi yünü yakılarak yaralar ovulur.

Bölgedeki geleneksel inanışlarda da keçiler yer almaktadır. Örneğin, Mardin yöresinde keçi kıllarının nazara karşı iyi geldiğine inanılır. Diyarbakır'da ise keçinin, bazen şeytanın hayvanı olduğuna inanılmaktadır. Bölgedeki insanlar özellikle gece incir ağacının altında görülen keçinin aslında bir cin olduğuna inanmaktadırlar (Ucar - Kucukaslan, 2016).

2.3. İnek

Bölge insanı, diyabet tedavisinde inek safra kesesinin suyunu içerek tedavi etmeye çalışmaktadır. Sığır ayakları, çocuk gelişimi için çok iyi olduğuna inanıldığından çocuklara yedirilir. Sığır ayakları ayrıca damar hastalığı için de kullanılır. İnek gübresi kanamayı durdurmak ve taze yaraları iyileştirmek için kullanılır. Sığır karaciğeri ağız yaralanmaları ve kansızlık için tüketilir. Çiğ inek sütü mide ağrısını iyileştirmek için içilir.

2.4. Eşek

Eşekler, insanların yük ve eşyalarını taşımak için kullanılmaktadır. Bununla birlikte çok hoşgörülü ve sabırlı hayvanlardır. Güneydoğu Anadolu'da eşek kültürü çok yaygındır. Özellikle Mardin ili eşekleriyle çok meşhurdur. Bölge insanları eşekleri yük ve eşya taşımak için kullanmanın yanı sıra, farklı hastalıkları iyileştirmek için de eşeklerden faydalanmaktadır. Örneğin, kanser ve astım hastalığının tedavisi için eşek sütü kaynatılarak içilir. Doğuştan gelen sakatlıklara karşı da eşek sütünden faydalanılır. Eşek sütü ve bal karıştırılarak sakat çocukların vücuduna sürülür, çocukların başı güneşe geri tutulur ve vücudun diğer kısmı güneşte kalır. Bu tedavi yedi gün boyunca uygulanır. Halk arasında kulak ağrısının tedavisi için ise eşek tüyü kullanılır. Eşegin terli tüyleri alınır, kulağa damlatılır.

Daha çok kırsal bölgelerde özellikle taşımacılıkta kullanılan eşekle ilgili Güneydoğu Anadolu'nun farklı yörelerinde geleneksel inanışlar mevcuttur. Örneğin, Güneydoğu Anadolu'nun hemen hemen her kırsal alanında eşek başı evlere ve kapı girişlerine asıldığında nazara karşı koruduğuna inanılır. Mardin'in Ömerli yöresinde de ise at ve eşek başının kötü geçen bir geceye karşı iyi geleceğine inanılır. Mardin'in Midyat yöresinde ise bir evin inşaatında ya da evin

temelinde mutlaka bir at veya eşek başı koyulur ve nazara karşı koruyacağına inanılır. Güneydoğu Anadolu'nun Diyarbakır ilinde ise kuraklık olduğunda bir sopaya eşekbaşı geçirilirse yağmur yağacağına inanılır.

2.5. Katır

Güneydoğu Anadolu kırsalında at ve eşekle birlikte katırlar da yük taşımacılığında kullanılan önemli hayvanlardır. Fakat at, eşekle kıyasla katırlar daha pahalı olduğundan kırsalda ekonomik olarak avantajlı aileler katır beslemektedir. Bu bölgede geleneksel tıbbi tedavi uygulamalarında katır ürünlerinin kullanımının en önemli örneği ise doğum kontrolü olarak katırın toynağının kullanımınıdır. Kırsal alanlardaki kadınlar, katırın toynağını ezer, reglin birinci ve üçüncü günü katırın toynak tozunu içerler. Bölgenin her yöresinde nazar olarak katır kafatasları kullanılmaktadır. Ayrıca, özellikle Mardin yöresinde alında işaret olan katırın kötü şans getireceğine inanılmaktadır. Kırsal bölgedeki insanlar alında işaretli olan katırı asla satın almazlar. Mardin'in Savur ilçesinde etnografik çalışmada, bir katılımcı (60 üstü bir erkek birey) hayvan pazarından bir katır aldığını, daha sonra katıra binip giderken katırdan düşüp ciddi sakatlandığını belirtmiştir. Birkaç gün sonra yağmur yağdığına katırın alında işaret olduğunu, katırın satıcı tarafından satmak için alındaki işareti boyadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcı, katır satıcısının kendisini aldattığını ve alında işareti olan bu katıra sahip olduğu için sakatlandığına inanmaktadır. Böylece, alında işareti olan katırın alıcıya bela verdiğini iddia etmiştir.

2.6. Deve

Güneydoğu Anadolu'da sadece Karacadağ yöresindeki insanlar deve yetiştirir. Bu yarı göçebe insanlar develerinin sütünden, etinden, derisinden, yününden faydalanırlar. Bir deve kestiklerinde, muhtemelen o devenin her şeyini kullanırlar. Deve etinin yanı sıra bölge halkı deve sütünü kanser gibi ciddi hastalıkların tedavisinde kullanırlar. Sınıra yakın yaşayan bazı insanlar deve sütünü bulmak için Suriye'ye gidip deve sütü alırlar. Deve sütü ve bal karıştırılır, daha sonra karışım kanser ve diğer ciddi hastalıkları iyileştirmek için içilir. Kurutulmuş deve dili ise hamile kalmak ve çocuk doğurmak isteyen kadınlar tarafından pişirilir ve yenir. Burun kanaması için deve yünü yakılır ve yanmış küller kanamayı önlemek için buruna çekilir. İnsanlar bunun burun kanamasını hemen durduracağına inanırlar. Deve sütü ayrıca diş ağrısı ve diş çürüğünün tedavisinde kullanılır. Deve idrarı genellikle ağız hastalıklarını iyileştirmek için ağızda gargara yapılır. Deve gübresi ise mide yaralarının tedavisinde kullanılır.

2.7. Kurt

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kurtlar genellikle kış aylarında köylere inerler. İnsanlar kurtlardan korkarlar çünkü kurtlar hem hayvanlarına hem de bazen insanlara saldırırlar. Alan araştırmasında, hayvancılık yapan köylülerin çoğu kurtların genellikle hayvanlarını yediğini ifade etmişlerdir. Bu yüzden insanlar fırsat buldukça kurt avlarlar. Kurtlar tehlikeli hayvanlar olarak

kabul edilmelerine rağmen, bölge kırsal halkı genellikle vücut parçalarını geleneksel tıp da dahil olmak üzere çeşitli ihtiyaçları için kullanırlar. Örneğin, insanlar ciddi yaraları iyileştirmek için kurdun etini çiğ olarak tüketirler. Kurt etinin içerdiği güçlü bileşenin yararın virüsü ve bakterisiyle savaşması ve onu iyileştirmesi için çiğ kurt eti yaraya konulur. Kurt eti, saç dökülmesine karşı ve kafada saç çıkarmak amacıyla da kullanılmaktadır. Bölge kırsal halkı, ayrıca, karaciğer sirozu gibi ciddi hastalıkları iyileştirmek için kurt kanını kullanırlar. Kurt kanı süzülür ve çiğ olarak içilir.

Kurtlar, bölgedeki farklı mitoloji, hikaye ve masalların yanı sıra çeşitli geleneksel inançlarla da yer almaktadır. Örneğin, Diyarbakır, Siirt, Batman, Mardin yörelerinde kurt birinin koyununu yerse veya zarar verirse, o kişinin önünde büyük bir musibet geleceğine inanılmaktadır. Bölgedeki farklı yörelerde bazen gece dağlarda kalan hayvanları kurttan korumak için dini görevliler tarafından kurt ağzını bağlatma büyüsü yaptırılır. Bazen kurtların hayvanlarına saldırmaması için muskalar yaptırılır. Muskalar sürüdeki hayvanlara takılır ve bu şekilde sürünün korunduğuna inanılır.

2.8. Köpek

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde köpekler genellikle sürüleri korumak için kullanılır. Çoğu insanlar köpeklere dokunmazlar ve köpekleri asla evin içine almazlar. Buna rağmen, kırsal topluluklar için köpek vazgeçilmez bir hayvandır. Hayvancılık yapmak, bahçeleri korumak ve evleri korumak için her köyde köpek beslenmektedir. Bölgedeki geleneksel tıbbi tedavide köpek vücut parçaları ve köpek ürünleri nadiren kullanılır. Saha çalışmalarında köpek ürünlerinin geleneksel şifa amaçları için kullanılmasının en çarpıcı örneği, köpek dışkısında kalan kemik parçalarıdır. Köpekler tarafından yenen kemik parçaları köpek dışkısından çıkarılır ve siğillere sürülür. Özellikle el siğilleri için kullanılır.

Güneydoğu Anadolu geleneğinde köpeğe dokunmak haramdır. Köpeğe dokunulduğunda abdest ya da duş ile temizlenilmez. Tamamen temiz olmak için kırmızı toprakla temizlenmek gerekir. Ayrıca, köpeğin ağzının değdiği kaptan hiç bir şekilde yemek yenmez. Bununla birlikte bölge nazar inancında köpeğin varlığı oldukça yaygındır. Örneğin, bölgenin hemen hemen her kırsalında nazara karşı köpek kafatası kullanılır. Bazen tarım arazilerinde nazardan korunması için direklere köpek kafatası asılır. Mardin'in Derik ilçesindeki alan araştırmalarında ise köpek dışkısının nazara karşı koruduğu söylenmiştir. Tarla ve bahçeye köpek kafatası konulursa, kuşların ve böceklerin bahçeye zarar vermesi önlenir diye düşünülmektedir. Mardin, Şırnak, Diyarbakır yörelerinde nazara karşı korunmak için köpek pisliği de kullanılmaktadır. Bazen yeni araba, beyaz eşya gibi değerli eşyalar satın alındıktan sonra nazara karşı korunmak için köpek pisliği sürülür. Bazen evde yaşayan aile mensuplarını nazardan korumak için ya da bağ ve bahçeyi nazardan korumak için köpek pisliği bir bezin içine koyulup evin ya da bahçenin girişine asılır.

Köpekler genelde etçil memeli grubundadır ancak bazı yörelerde köpek ilkbaharın başlarında yeşil ot yerse o yılın bereketli olacağına inanılır. Bölge genelinde kırsal halk, köpeğin uzun süre uluması kötü bir doğa olayının ve ölümün yaşanacağını göstergesi olduğu inanılır. Köpeğin gün ağarırken havlaması iyiye işaret değildir. Kara köpeğin uğursuzluk getireceği iddia edilir. Ayrıca, köpeğin köpek eti yemesinin kıyamet alameti olduğunu inanılır.

2.9. Tilki

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki tilkiler kışın dağlardan köylere inerler ve kümes hayvanlarına saldırırlar. Çoğu zaman fırsat buldukça üzüm bahçelerine zarar verirler. Bu yüzden köylüler tilkilere karşı temkinlidir. Kırsalda yaşayan insanlar için tilkilerin bir faydası yoktur diye söylenir. Bununla birlikte bazı hastalıkların tedavisi için tilkilerden faydalanırlar. Örneğin, diyabet için tilki eti pişirilir ve yenir. Nadir olmasına rağmen diyabet için ayrıca tilki sütü de kullanır. Şafî mezhebine mensup olanlar için tilki eti haram değildir. Kırsalda Şafî mezhebine mensup köylüler bazen tilki avlayıp ek et kaynağı olarak kullanırlar.

2.10. Kedi

Kediler Güneydoğu Anadolu'da en popüler evcil hayvanlardır. Güneydoğu Anadolu'nun kırsalında, sadece bu hayvanlara olan sevgilerinden dolayı birçok aile kedi besler. Etnografik alan çalışması sırasında kedi eti veya kedi kemiği kullanımına dair her hangi bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak, bir kedi doğum yaptığında köydeki kadınlar kedinin sıvısını (doğum suyunu) alırlar ve hamile kalmak isteyen kadınlar veya doğumlarını kolaylaştırmak isteyen hamile kadınlar kendilerini bu sıvıyla yıkarlar.

Geleneksel hayvan inanışlarında da kediler yer almaktadır. Örneğin, bölge genelinde kara kedi uğursuzluk işareti olarak görülür (Tablo 2). Kara kedi görünce, uğursuzluk getirmesini önlemek için saç tutulup yere tükürülür. Çiftleşen kedi görüldüğünde dua edilirse kabul olunur diye inanılır. Kediye vurulması gūnahtır. Kedi ile oynayan, onunla yaşayan kız çocuğu kısır olur. Kediler, bazen sahibi hastalanırsa sahibinin vūcut acısını kendilerine alırlar diye inanılır. Ayrıca, evin kedisi bacağıyla kendi yüzünü okşarsa eve misafir geleceğine inanılır. Güneydoğu Anadolu'nun Şanlıurfa yöresindeki insanlar bir kedinin ölünün üzerinden atlamasını uğursuzluk sayarlar (Mollaibrahimođlu, 2008). Etnografik alan çalışmalarında Mardin'in kırsal halkı kedi pisliğinden yakılan dumanın cinlerden ve nazardan koruduğunu söylemişlerdir.

2.11. Ayı

Etnografik alan çalışması sırasında da bölge kırsalında yaşayanlar bölgede hiçbir zaman ayıya rastlanmadığını söylemişlerdir. Fakat geleneksel hayvan inanışlarında bazen ayı yer almaktadır. Örneğin, Diyarbakır yöresinde ayının kulağına parmağını sokan kişinin elinin şifalı

olduğunu, ayının kulağına parmağını sokan kişinin dokunduğu hastayı iyileştirdiğine inanılır (Ucar - Kucukaslan, 2016).

Tablo 2: Güneydoğu Anadolu'da hayvanlarla ilgili halk inanış örnekleri.

No	Tür	Hayvan/Parçası	İlgili İnanış
1.	At	Kafatası; at nalı	Nazardan korur
2.	Ateş böceği	Canlı böcek	Eve giren ateş böceği hastalığın habercisidir
3.	Baykuş	Canlı kuş	Kötü şans, uğursuzluk ve hastalığın alametidir
4.	Beyaz horoz	Canlı hayvan	İyi şansın işaretidir
5.	Ebabil kuşu	Canlı kuş	Öldürmek büyük günahtır
6.	Eşek	Kafatası	Nazardan korur
7.	Fare	Canlı hayvan	Eve girmesi uğursuzluktur
8.	Güvercin	Canlı kuş	Öldürmek günahtır; Beslemek uğursuzluk getirir; Kalbi pişirilmeden yenir, cesur olur
9.	Kaplumbağa	Kabuk	Kötü nazardan korur
10.	Karga	Kanat; tüy	Kötü talihin alameti
11.	Keçi	Boynuz; keçe; kafatası	Nazardan ve kötülüklerden korur
12.	Kedi	Pisliği ile yakılan dumanı	Cin ve nazardan korur
13.	Kelebek	Canlı kelebek; kanat	İyi haberin işareti
14.	Kertenkele	Canlı hayvan	Öldürmesi iyilik getirir
15.	Kirpi	Canlı hayvan	Uğursuz; Ölüm habercisidir
16.	Kırlangıç kuşu	Yuva	Yuvasını bozanın evi yıkılır
17.	Koç	Boynuz; kafatası	Nazardan korur
18.	Kumru	Canlı kuş	Öldürmesi kötülük getirir; Eve bereket getirir
19.	Kurbağa	Canlı hayvan	Öldürmesi kötülük getirir
20.	Leylek	Sürü ya da tekil kuş	Bereket ve çocukların alameti
21.	Örümcek	Canlı hayvan	Öldürmesi iyilik getirir
22.	Sakanguru	Canlı hayvan	Öldürmesi iyilik getirir
23.	Siğilli kurbağa	Canlı hayvan	Öldürenin el ve ayağında siğil çıkar
24.	Siyah kedi	Canlı hayvan	Cin ve hayaletlerden korur
25.	Siyah tavuk	Canlı hayvan	Şeytanların temsilcisidir
26.	Tavşan	Canlı hayvan	Yolda önüne çıkmak uğursuzluktur
27.	Tavuk	Yumurta kabuğu	Nazardan korur
28.	Yılan	Canlı hayvan	Eve girerse bolluk gelir; Görmek uğursuzluk getirir; Yedi yılan öldüren cennete gider
29.	Yusufçuk kuşu	Canlı kuş	Öldürenin yuvası dağılır

2.12. Kirpi

Kirpiler Güneydoğu Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde bulunur. Gececi hayvanlardır, genellikle gece avlanırlar. Bölge kırsalında insanlar kirpi etini sadece hastalıkların

tedavisinde kullanırlar. Romatizma ve ayak ağrısını iyileştirmek için kirpi eti pişirip yenilir. Kirpi yağı ise diyabetin tedavisi için kaynatılıp içilir. Küçük kirpinin kanı kanser tedavisinde de kullanılır. Kirpiyle ilgili bazı geleneksel inanışlar da vardır. Örneğin, kirpi beslemenin uğursuzluk getireceği düşünülür (Tablo 2). Kirpinin üzerine basıldığında bağırması, insanların ölüm habercisi olduğuna inanılır.

2.13. Fare

Anadolu'nun diğer bölgeleri gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de çeşitli türlerde fare bulunmaktadır. Etnografik alan çalışmalarında geleneksel tıbbi tedavide fare kullanımı ilgili bir bulguya rastlanmamasına rağmen, özellikle Dicle Havzası'nda yaşayanlar, bir eve büyük bir farenin girmesini uğursuzluk sayarlar. Bir eve fare girerse o evde nazar olduğuna inanılır.

2.14. Köstebek

Köstebekler genel olarak toprağın altında yaşarlar. Güneydoğu Anadolu'nun her yöresinde bu hayvanlara sıklıkla rastlanmaktadır. Bölge yerel halkı geleneksel şifa uygulamalarında köstebeklerin etinden ve kanından faydalanırlar. Saha araştırmalarında elde edilen verilere göre bölge kırsalındaki yerel halk, köstebek kanını filtreler ve kanser tedavisinde kullanmak üzere içilir. Kanser tedavisi için köstebek eti pişirilip yenir. Köstebek eti ayrıca, hemoroit için de yenilir.

2.15. Tavşan

Güneydoğu Anadolu'da kırsal halk arasında tavşan eti popüler bir yemektir. Saha araştırmaları sırasında insanlar, tavşan etinin çok lezzetli olduğunu söylemiştir. Kırsal halk hem yabani hem de evcil tavşanlardan faydalanırlar. Birçok yöredeki insanlar genellikle lezzetli et ve geleneksel tıp için tavşan yetiştirirler. Ayrıca mevsimsel olarak ek et kaynağı ve geleneksel şifa uygulamalarında kullanmak amacıyla yabani tavşan avlarlar.

Tavşanın farklı vücut parçalarının geleneksel şifa uygulamalarında kullanımları vardır. Örneğin, yaralar, diş ağrısı, şeker hastalığı ve ülser tedavisi için tavşan eti, tavşan derisi ve tavşan kanı kullanılır. Yaraların tedavisi için tavşan derisi mantar ile kavrulur ve öğütülür. Daha sonra yaralara sürülür. Taze yaraların tedavisi için de tavşan derisi kullanılır. Tavşanın derisi yaralı bölgeye sarılır, yaranın üzerinde iki gün bırakılır ve yara çok hızlı iyileşir. Bel fıtığı için de tavşan derisi kullanılır. Çiller ve ciltteki lekelerin tedavisi için tavşan kanı kullanılır. Özellikle yabani tavşan yakalanır. Tavşan kanı yüze ve lekeli olan bölgeye birkaç kez sürülür. Bu uygulama ile lekeler kaybolur diye inanılır. Gaz sancılarının tedavisi için ise tavşan kafatası kullanılır. Tavşanın kafatası ezilir. Daha sonra gaz sancıları için bir çocuğun karnına üç gün boyunca konur. Diyabet için tavşan kanı süzülür ve ağızda çalkalanır. Diş ağrısı için tavşan beyni çiğ olarak yenilir. Kırsal bölgelerde tavşan beslenmesi popüler bir durum olsa da bölgenin bazı yörelerinde tavşan beslenmeye karşı olumsuz inanışlar da vardır. Örneğin, bölgenin bazı

kesimlerindeki halk inancına göre bir evde tavşan beslemek ya da yolda bir kişinin önüne tavşan çıkması uğursuzluk getirir.

2.16. Kaplumbağa

Güneydoğu Anadolu'nun farklı yörelerinde kaplumbağalarla ilgili halk inanışları mevcuttur. Örneğin, Diyarbakır, Mardin yörelerindeki kırsal halk, kaplumbağa kabuğunun insanları kötülüklerden koruduğuna inanır. İnsanlar bazen bahçe veya tarım arazilerinde kaplumbağa kabuğunu toprak altına saklar, bazen bahçe ve tarım arazisinde kaplumbağa kabuğu asılır.

Kaplumbağaların bazıları karada, bazıları suda yaşar. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde insanlar ciddi hastalıkların tedavisinde her tür kaplumbağadan faydalanmaktadır. Geleneksel şifa uygulamalarda kaplumbağaların kullanımında en çarpıcı örnek; her türlü kanserin tedavisi için kaplumbağa kanı kullanımudur. İnsanlar kaplumbağaların kanını süzer. Bir hafta boyunca her sabah bir bardak kaplumbağa kanı içilir.

2.17. Kurbağa

Güneydoğu Anadolu'nun farklı yörelerinde kara kurbağa ve su kurbağası bulunmaktadır. Alan çalışmalarında kurbağa ile ilgili bir şifa uygulamasına rastlanmamıştır. Fakat bölge yerel halkı kurbağalara karşı olumlu bir bakış sergilemektedir. Özellikle kurbağa öldürmeye karşı yaygın bir olumsuz duruş vardır. Bazı yörelerde kurbağa öldürenin el ve ayağında siğil çıkacağına inanılır (Ucar - Kucukaslan, 2016). Bazı yörelerde kurbağa öldürmek büyük günah olarak düşünülür. Bununla birlikte, özellikle siğili kurbağaya dokunulursa elde siğil çıkacağına inanılır.

2.18. Yarasa

Güneydoğu Anadolu'da birkaç tür farklı yarasa bulunmaktadır. Özellikle akşam saatlerinde böcekleri yemek için küçük yarasalar dolaşmaktadır. Güneydoğu Anadolu'nun hemen hemen her yöresinde yarasalarla ilgili farklı halk inanışları vardır. Örneğin, Batman'ın yerel halkı konuşmayan çocuklara yarasa batırılmış su içirilirse çocuğun dilinin çözüleceğine inanırlar. Diyarbakır'da yarasanın kanatlarından su içen çocukların zihninin açılacağına inanılır. Aynı zamanda yarasanın kanadından su içen insanların ömür boyu şanslı olacağına da inanılır.

Bölgedeki geleneksel şifa uygulamalarda yarasanın kullanımı hakkında çok fazla bilgiye rastlanmamıştır. Ancak alan araştırmalarında yer alan köylerdeki insanlar, bazı göz hastalıklarını iyileştirmek için yarasa kanı kullanıldığını söylemiştir. Yarasa kanı filtrelenir ve göz hastalarına verilir. Farklı göz hastalıklarını iyileştirmek için yarasa kanı filtrelenip içilir.

2.19. Kertenkele

Anadolu halk inanışlarında kertenkeleler önemli bir yer tutar. Güneydoğu Anadolu'da da kertenkele ile ilgili farklı halk inanışları vardır. Örneğin, bölgenin bazı yörelerinde kertenkele, insanın dişlerini sayarsa o insan ölecek ya da dişler dökülecek diye inanılır. Bu nedenle kertenkele görüldüğünde ağız sıkı sıkıya kapatılır veya yere tükürülür. Şırnak yöresinde ise, çocuklara kertenkele gördüklerinde ağızlarını kapatmaları söylenir. Çünkü kertenkeleler çocukların dişlerini sayarsa çocukların ölebileceği düşünülür.

Kertenkeleler ile ilgili diğer bir halk inancı ise kertenkelelerin kayalıklar üzerinde güneşe karşı dinleniyor ve dillerini güneşe karşı çıkarıp yutkunuyor olmasıdır. Bölge halkı tarafından kertenkelenin bu davranışı, kertenkelelerin tanrıya olan inançsızlıklarının bir ifadesi olarak düşünülür. Bu nedenle Cuma günleri yedi tane kertenkelenin öldürülmesi yerel inanca göre hacı olmakla eş değeridir. Bölgenin farklı yörelerindeki insanlar tarafından kertenkele peygamber düşmanı olarak ta görülür. Bu yüzden, kertenkele görüldüğünde onu öldürmek dini bir vecibe olarak görülmektedir.

2.20. Tavuk ve Horoz

Güneydoğu Anadolu'nun her yöresindeki insanlar tavuk eti ve yumurtasından faydalanmaktadır. Kırmızı etin tavuk etine nispeten pahalı olması nedeniyle Güneydoğu Anadolu'daki insanlar tavuk eti ve yumurtasına çok fazla yönelmektedir. Bölgedeki tüm köylerde tavuk vardır ve kümes hayvanları bu bölgedeki insanlar için ana protein kaynağı haline gelmek durumundadır.

Ayrıca geleneksel şifa uygulamalarında tavuk kullanımı yaygındır. Alan araştırmalarından elde edilen verilere göre, insanlar farklı rahatsızlıkları tedavi etmek için tavuk ve tavuk ürünleri kullanırlar. Örneğin, çatlak kemikler ve kemik çıkıkları için çiğ tavuk yumurtaları kullanılır. Çiğ yumurtalar yaralı bölgede birkaç gün ovulur. Moraran ayak tedavisi için de tavuk yumurtası kullanılır. Tavuk yumurtası bir kâsede çırpılır, daha sonra moraran bölgeye sürülür ve jiletle kesilir. Yanık tedavisinde ise, tavuk yumurtasının beyazı yaralı bölgeye sürülür. Diş ağrısı için ise kırsal halk, tavuğun karaciğerinden faydalanır. Önce tavuğun karaciğerindeki zar alınır, sonra alınan zar yaralı bölgeye konur. Sağlam bir tedavi için bu uygulama birkaç gün devam eder.

Çocuklarda suçiçeği ve akne gibi hastalıkların tedavisi için tavuk yumurtasının kabukları kullanılır. Yumurta kabukları öğütülür ve toz haline getirilir, daha sonra elde edilen toz, çocukların vücudundaki yaralı bölgeye sürülür, ardından yaralı bölgeler bezlerle sarılır ve iki saat bekletilir. Daha sonra yumurta kabuğunun tozu vücuttan temizlenir.

Bölgedeki yerel halk, insanların kırık kemiklerinin tedavisi için tavuğun göğüs kemiklerinden faydalanırlar. Tavuğun göğüs bölgesindeki kemikler iyice öğütülür ve kemik tozu veya macun haline getirilir. Kemik tozu veya macun yaralı bölgeye sürülür. Bu, yaklaşık üç ila dört gün boyunca uygulanır. Horozların ayak kemikleri de kemik kırıklarının tedavisinde kullanılır.

Horozların ayak kemikleri öğütülür ve ardından birkaç gün boyunca yaralı bölgeye sürülür. Pilonidal sinüs ya da kıl dönmesi hastalığının tedavisi için de yerel halk, horozlardan faydalanır. Bu hastalık için özellikle horoz zarı kullanılır. Yaraya horoz zarı konur ve bir gün boyunca bekletilir. Bu uygulama birkaç kez tekrarlanmalıdır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde tavukla ilgili farklı halk inanışları da bulunmaktadır. Örneğin, insanlar yumurta kabuklarını nazar için bahçede asılı bulundurur. Mardin'in Derik ilçesinde ise tavuk budunun nazara karşı koruduğuna inanılır. Bununla birlikte, Mardin ve komşu yörelerindeki kırsal halk, bazen siyah horozun şeytanların temsilcisi ve kötü şans getireceğine inanırlar. Diyarbakır'da insanlar, siyah tavuğun kanından büyü yapıldığına inanırlar. Mardin'in Dargeçit ilçesinde beyaz horozun uğursuzluk getirdiğine inanılır. Mardin'in bir başka ilçesi olan Ömerli de ise bunun tam aksine beyaz horozun iyi şans getireceğine inanılır.

2.21. Güvercin

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde güvercin yetiştirmeyi seven birçok insan vardır. Alan araştırmasından elde edilen verilere göre, bölgenin her yöresinde yaşayan yerel halk, hobi olarak güvercin beslerler. Bununla birlikte, düzenli olarak geleneksel şifa uygulamalarında güvercinlerden faydalanırlar. Örneğin, dudaklarında sorun olan insanları iyileştirmek için güvercin yumurtalarını çiğ olarak tüketirler. Korkan çocuklara cesur olmaları için güvercinin kalbi de pişirilmeden yedirilir. Alan araştırmasına katılan insanlar, vücut zayıflığı gibi bazı hastalıklar için güvercin eti pişirip yediklerini ifade etmektedirler.

Bölgede genel olarak güvercine karşı sevgi olmasına rağmen bazı yörelerde farklı yöresel inanışlar mevcuttur. Örneğin, Diyarbakır'da yöresel halk inanışına göre güvercin beslemek uğursuzluk getirir. Koyun ve kuzuların barındırıldığı yerde güvercin bulunması da uğursuzluk getireceğine inanılır.

2.22. Kumru

Güneydoğu Anadolu'nun bazı yörelerinde diğer yabani kuşlarla birlikte kumrularla ilgili de halk inanışları bulunmaktadır. Örneğin; Diyarbakır'da "Yusuftutan" (kumru) kutsaldır. Bir eve kumru kuşu girerse o eve bereket getirileceğine inanılır. Evin balkonuna yuva yapan kumruların yuvası bozulursa, hane fertlerinin başına kötü bir şey geleceğine inanılır.

2.23. Keklik

Keklik eti Güneydoğu Anadolu'daki insanlar arasında lezzetli bir et olarak kabul edilir. Bölgede bazı insanlar keklik beslemeyi de sever. İnsanlar keklığı geleneksel şifa uygulamaları için de kullanırlar. Örneğin, mide kanserini iyileştirmek için insanlar keklik ciğerini pişirir ve yerler. Güneydoğu Anadolu'nun farklı yörelerinde keklik ile ilgili bazı halk inanışları da bulunmaktadır. Örneğin; Diyarbakır'da keklik kendi kavminin düşmanı olarak görülür. Bu

nedenle kapana koyulan tek bir keklik diğer keklikleri kapana getirir ve hepsi avlanır (Ucar - Kucukaslan, 2016).

2.24. Bildircin

Güneydoğu Anadolu'nun neredeyse her yöresinde bildircin yetiştirilir. Bildircinin eti ve yumurtası protein açısından zengin olarak bilinir. Bu yüzden bölgenin her yöresinde yoğun bir şekilde beslenir. Geleneksel şifa uygulamalarında da bildircinden faydalanılır. Örneğin, bronşit tedavisi için bildircin yumurtası hem çiğ hem de pişmiş olarak yenilir.

2.25. Baykuş

Anadolu'nun hemen hemen her yöresinde olduğu gibi Mardin'in Midyat ve Mazıdağı ilçelerinde de baykuşun uğursuz olduğuna dair inanışlar bulunur. Diyarbakır'da bir evden baykuş sesi duyulması, baykuşun balkona yuva yapması, başta ölüm olmak üzere bir uğursuzluk geleceğinin habercisidir. Baykuşun yavrusuna dokunulursa, baykuş beddua eder; o kişinin başına bir musibet gelir.

2.26. Karga

Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Güneydoğu Anadolu'nun farklı yörelerinde yerel halklar arasında kargalarla ilgili görüşler ve halk inanışları değişiklik göstermektedir. Bölgede farklı karga türleri mevcut olsa da, kargalar ile ilgili halk inanışlarında genellikle olumsuz görüşler mevcuttur. Örneğin; Mardin'in savur ilçesinde kargaların uğursuzluk getireceğine inanılır. Diyarbakır'da ise kara karganın ötüşünün kötü bir haber alınacağına işaret olduğuna inanılır.

2.27. Ebabil Kuşu

Anadolu'da bazı kuş türleri ile ilgili her ne kadar olumsuz görüşler bulunsun da ebabil kuşu ile ilgili genel olarak olumlu görüşler bulunmaktadır. Çünkü, tüm İslam coğrafyasında genellikle ebabil kuşu kutsal sayılan bir kuş türü olarak kabul edilmektedir. Güneydoğu Anadolu'da yaşayan yerel halk arasında da ebabil kuşu kutsal bir kuştur.

Bölgede ebabil kuşu ile ilgili bazı halk inanışları da mevcuttur. Örneğin, Mardin'in Midyat ilçesinde ebabil kuşunun hacca gittiği ve bu yüzden onu öldürmenin günah sayılacağı ile ilgili inanışlar bulunmaktadır.

2.28. Kırlangıç Kuşu

Güneydoğu Anadolu'da ebabil kuşu gibi kırlangıç kuşu da kutsal olarak sayılmaktadır. Bölge yerel halkı bu kuşları ve onların yuvalarına zarar vermezler. Bununla ilgili Diyarbakır'da bazı insanlar kırlangıç yuvasını bozanın evinin yıkılacağına inanmaktadır.

2.29. Leylek

Sıcak iklimleri seven ve sıcak yöreleri kendine mesken edinen leylekler, göçmen kuşlar olarak bilinmektedir. Anadolu'da genellikle şans getirdiğine inanılmaktadır. Güneydoğu Anadolu'da yerel halklar arasında leylekler ile ilgili bazı olumlu halk inanışları mevcuttur. Örneğin, Diyarbakır'da uçan leyleği görmenin yolculuğa işaret olduğuna inanılmaktadır. Batman'da ise çocuklar leylek görünce saçları dökülmesin diye leylek kaybolana kadar saçlarını tutarlar. Bölge genelinde leylek öldürmenin uğursuzluk getirileceğine inanılır.

2.30. Yılan

Güneydoğu Anadolu'da çeşitli yılanlar vardır. İnsanlar genellikle yılanların tehlikeli olduğunu düşündükleri için her türlü yılandan çok korkarlar. Ancak Güneydoğu Anadolu'da yılanların geleneksel şifa uygulamalarında kullanımı da yaygındır. Örneğin, saha çalışma sırasında birçok insan, yılan derisinin saç uzatmak için kullanıldığını ifade etmişlerdir. Yılanın derisi de saç çıkarmak amacıyla kafaya sarılır. İnsanlar ayrıca kafasında saç çıkarmak için yılan yağı kullanırlar. Yılanın başı ve kuyruğu kesilir, çünkü yılanın başı ve kuyruğu zehirlidir. Diğer kısımlar laboratuvarında alkolle kaynatılır. Yılanın yağı alkolden çıkarılır. Daha sonra alkol yılan yağından arındırılır ve yılan yağı zeytinyağında seyreltilir. Yılan derisi sedef hastalığının tedavisinde de kullanılır. Yılan derisi toz haline getirilir. Daha sonra balla karıştırılır. Hastaya sabah ve akşam bir kaşık yedirilir. Güneydoğu Anadolu'da insanlar, ayrıca, çeşitli kanser hastalıklarını tedavi etmek için yılan derisi ve yılan kusmuğu içerler. Yılanın derisi çok iyi öğütülür. Kırk (40) gün boyunca her sabah ve akşam biraz içilir. Herhangi bir renkte olması önemli değildir. Bölgede geleneksel şifa uygulamalarında yılan derisinin daha fazla kullanımı da mevcuttur. Örneğin, yılan derisi göz hastalıklarının tedavisi için de kullanılır. Yılan derisi öğütülür, toz haline getirilir ve göz hastalıklarının tedavisi için de gözlere sürülür.

Güneydoğu Anadolu'nun hemen hemen her yöresinde yılanla ilgili halk inanışları bulunmaktadır. Örneğin, Diyarbakır ve çevresinde yılanın eve girmesinin bereket getireceğine, yılan görmenin ise uğursuzluk getireceğine inanılır. Ayrıca, yaralı bırakılan bir yılanın, kendisini yaralayan kişiyi bir gün bulacağı düşünülür. Bazı bölgelerde ise yedi yılan öldürenin cennete gideceğine inanılmaktadır (Ucar - Kucukaslan, 2016). Siirt ve Mardin yörelerinde ise efsanelerinin motif yapısında yılanlar yer almaktadır.

2.31. Örümcek

Güneydoğu Anadolu'da birkaç örümcek türü vardır. Bölgedeki kırsal halk, örümceklerin genellikle zehirli olmadığını söylerler. İnsanlar, yaraları iyileştirmek için örümcekten faydalanırlar. Özellikle örümcek ağı, yaraları iyileştirmek ve kanamaları durdurmak için yaralara sarılır.

2.32. Akrep

Güneydoğu Anadolu kırsal halkı, akrebi çok tehlikeli bir hayvan olarak görürler. Dünyanın en zehirli akreplerinin bu bölgede yaşadığına inanılır. Yerel inanişe göre, çoğunlukla

yaz aylarında, akrepler kavun kokusuna gelirler. İnsanların korkulu rüyası olmasına rağmen, geleneksel tıbbi tedavi ve şifa uygulamalarında akrepler kullanılır. Örneğin, kafalarında saç çıkarmak için yedi adet taze akrep bulunur. Önce akrepler kurutulur daha sonra ezilir. Ardından saç çıkarmak başa sürmek şeklinde uygulanır.

2.33. Sülük

Sülük, kan emen ve kanla beslenen bir hayvandır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sülük tedavisi bilinen bir şifa uygulamasıdır. Bölgedeki insanlar hala bu geleneksel yöntemi kullanmaktadırlar. Dünyada yaklaşık 600 çeşit sülük vardır. Ancak bu bölgedeki geleneksel şifa uygulamalarında sadece iki çeşit sülük kullanılmaktadır. Hastanın vücudundaki iltihaplı bölgeye 5-10 sülük yerleştirilir. Sülükler iltihaplı bölgeye yapışır, o bölgedeki kanı emer. Fıtık, sinir sıkışması, cilt hastalığı ve tümör tedavisinde sıklıkla sülük kullanılır.

2.34. Balık

Güneydoğu Anadolu'daki insanlar çoğunlukla yiyecek olarak balık tüketirler. Alan araştırmasında elde edilen verilere göre bölge kırsal halkı, alabalığın bir tür ilaç olarak faydalı olduğunu görmektedir. Alabalığı kalp, damar, boyun fıtığı gibi hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Bölgede balık ile inanın en popüler örneği, Şanlıurfa Balıklı Göl'de yaşayan kutsal balıklardır. Yerel inanişeye göre Hz. İbrahim ateşe atıldığı zaman düştüğü yerden su çıkar, ateş suya, odunlar ise balığa dönüşür. Bundan dolayı bu göldeki balıklar kutsaldır ve yenilmesi günah olarak kabul edilir. Kutsallığını kabul etmeyip bu balıklardan yiyen kişi ya felç olur ya da ölür. Şanlıurfa 'da doğumdan sonra sütü az olan ya da olmayan kadınlar Balıklı Göle giderler, balıklara nohut ya da buğday atarlar. Böylece sütlerinin olacağına ya da artacağına inanırlar (Mollaibrahimoğlu, 2008).

2.35. Yılan Balığı

Yılan balığı, yılan gövdesine benzeyen bir balıktır. Güneydoğu Anadolu'da Dicle ve Fırat bölgesinde yılan balıkları bulunur. Alan çalışmaları sırasında insanlar bu balığın geleneksel şifa için sıklıkla kullanıldığından bahsederler. Sarılık için sıklıkla yılan balığı kullanılır. Sarılığın tedavisi için sağ veya sol ele bir iğne ile damar yolu açılır. Daha sonra damar yoluna yılan balığı sarılır. Gırtlak kanseri için de yılan balığı kullanılır. Yılan balığı ezilir ve boğazın etrafına sarılır. Böylece gırtlak kanserinin iyileşeceğine inanılır. Kemik kırıklarının tedavisi için de yılan balığı kullanılır. Kırık bölgeye yılan balığı sarılır ve kırığın iyileşeceğine inanılır.

2.36. Yengeç

Yengeçler, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sulak alanlarında yaşarlar. Güneydoğu Anadolu'da insanlar, yengeçleri yiyecek olarak tüketmez. Yengeçler, hastalıkların tedavisinde kullanılır. Bu bölgede insanlar, yengeçleri hastalıkları iyileştirmek için kullanırlar. İnsanlar kanser hastalığı için yengeç kullanırlar. Önce yengeç kanı süzülür. Yengeç kanı süzildikten sonra içilir.

2.38. Çekirge

Çekirgeler, Güneydoğu Anadolu'da çok yaygın bulunan böcekler arasında yer almaktadır. Bölgede, farklı türlerde çekirge çeşitleri bulunmaktadır. Tarımın çok yaygın olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde insanlar, çekirgeleri tarım arazilerine zarar veren böcekler arasında görmektedirler. Bununla birlikte, bölgenin farklı yörelerinde çekirgelerle ilgili halk inanışları mevcuttur ve geleneksel şifa uygulamalarında çekirgeler kullanılmaktadır. Örneğin, Diyarbakır yöresinde unutkanlığa ve hafıza zayıflığına karşı tedavi amaçlı çekirge bacağı yedirilir.

2.39. Peygamberdevesi

Çekirgeler gibi peygamberdevesi böceği de Güneydoğu Anadolu kırsalında çok sık rastlanan bir böcek türüdür. Genellikle ilkbahar ve yaz mevsimleri boyunca görülmektedir. Bölgenin farklı yörelerinde peygamberdevesi ile ilgili çeşitli halk inanışları mevcuttur. Bazen farklı hastalıklara karşı peygamberdevesinin şifalı bir güce sahip olduğuna inanılmaktadır. Örneğin, bölgenin bazı yörelerinde peygamberdevesinin değdiği yere şifa verdiğiğine inanılır.

2.40. Ateş Böceği

Ateşböcekleri, Anadolu'nun birçok yöresinde bulunmaktadır. Yaz mevsiminin başlarında havaların ısınmasıyla ortaya çıkmaktadırlar. Güneydoğu Anadolu'nun farklı yörelerinde de ateş böcekleri bulunmaktadır. Bölgenin bazı yörelerinde ateş böcekleri ile ilgili halk inanışları mevcuttur. Örneğin; Diyarbakır'da eve giren ateş böceğinin hastalık habercisi olduğuna inanılmaktadır.

2.41. Karınca

Dünyada binlerce farklı türü bulunan karıncalar, ülkemizde de yüzlerce farklı karınca türüne ev sahipliği yapmaktadır. Güneydoğu Anadolu'nun farklı yörelerinde de karınca çeşitliliği bulunmaktadır. Bölgede karıncalar ile ilgili inanışlar ve şifa uygulamaları bulunmaktadır. Örneğin, Diyarbakır'da çocuğun yüzünde tüy çıkmaması ve kadınlarda istenmeyen tüylerin dökülmesi için karınca yumurtası sürülünce tüylerin çıkmayacağına ve döküleceğine inanılır.

Tartışma

İnsanoğlu tarihöncesinden beri kendi doğal çevresindeki unsurlarla iç içe olmuştur ve tüm ihtiyaçlarını doğadan karşılamıştır (Siddiq, 2019, 31-40). İnsanlar barınma, giyinme, beslenme ve hastalıkların tedavisi gibi yaşamsal faaliyetleri, kendi çevresinde bulunan başta bitki-hayvan ürünleri olmak üzere doğal kaynaklardan gerçekleştirmiştir (Jahan - Onay, 2020; Sarkhel, 2023). Günümüzde gelişen teknoloji ve modern tıbbi tedavi her ne kadar gelişse de, dünyanın her bölgesinde kırsal yaşam sürdüren insanlar halen geleneksel yaşam sisteminden kopamamıştır (Kayne, 2010; Sarkhel, 2023; Acıpayamlı, 1969). Hayvanlar, insanların bu geleneksel yaşamlarında çok önemli bir rol oynamışlardır (Alves - Alves, 2011; Alves - Barboza,

2018; Alves - Rosa, 2013, 1-9; Borah - Prasad, 2017; Lev, 2003). Sadece besin ve ekonomide yararlı oldukları için değil, aynı zamanda inanış, sanat, edebiyat gibi çeşitli kültürel faaliyetlere de ilham kaynağı olmuşlardır (Alves - Barboza, 2018; Siddiq, 2019, 108-115). İnsan kültüründe hayvanların rolünü anlamak için, öncelikle insan-hayvan arasındaki derin bağları anlamak gerekir. Özellikle doğal çevre ile daha yakın temas kuran kırsal hayatta yaşayan insanlar, insan-hayvan arasındaki bağı daha iyi anlayabilmektedir (Alves - Rosa, 2013, 1-9). Elde edilen bu çalışma, Güneydoğu kırsalındaki geleneksel şifa uygulamaları ve geleneksel inanışlarında hayvanların önemini belgelemiştir.

Geleneksel şifa uygulamaları ve hayvan inanışları, yazılı kaynaklara dayanmasa da sözlü aktarımla varlığını sürdürmektedir. Güneydoğu Anadolu'da modern tıbbın gelişmesiyle birlikte geleneksel tıp uygulamaları zamanla azalmış, ancak yerel topluluklar geleneksel şifa uygulamalarını hala unutmamışlardır. İnsanlar, modern tıptan olumlu bir sonuç alamadıkları durumlarda veya ani hastalıklara müdahale etmek amacıyla geleneksel şifa uygulamalarını takip etmekte, genellikle kendi çevresinde bulunan hayvanlardan faydalanmaktadırlar (Gumede, 1990; Kayne, 2010; Reddy vd., 2023).

Bu araştırmada elde edilen bulgular, Güneydoğu Anadolu'daki hayvan temelli geleneksel şifa uygulamalarına dair çok yönlü bir anlayış sunarak, yalnızca hayvanların tıbbi kullanımını değil aynı zamanda insan-hayvan-çevre arasındaki karmaşık ilişkiyi de ortaya koymaktadır. Farklı evcil ve yabani hayvan türlerinde şifa uygulamalarında kullanım ve sembolik öneme göre değişen çeşitli hayvan inanışının varlığı, kültürel açıdan zengin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yüzyıllar boyunca gelişen köklü geleneklerinin altını çizmektedir. Çalışmamızda elde edilen temel iç görülerden biri, hayvanların geleneksel şifadaki çok boyutlu rolüdür (Miller, 2015; Olupona, 1993). Bölge kırsalından elde edilen veriler; koyun, keçi ve tavuk gibi yaygın evcil türlerden sülük ve yılan gibi daha egzotik yaratıklara kadar zooterapide kullanılan hayvan çeşitliliğini vurgulamaktadır (Siddiq - Şanlı, 2020). Her hayvan, yerel bilgi sistemleri içinde hayvan biyolojisi ve ekolojisi hakkında derin bir anlayışı yansıtan belirli şifa özellikleriyle ilişkilendirilmiştir (Miller, 2015). Örneğin, sülüklerin kan alma uygulamaları için kullanılması, antikoagülan özelliklerine ilişkin gelişmiş bir farkındalığı gösterirken, koyun ve keçilerin yağı yara iyileştirme ve cilt bakımında yaygın olarak kullanılmakta ve hayvansal ürünlerin pratikliğini sergilemektedir.

Hayvan temelli şifa uygulamalarının yaygın kullanımı, Güneydoğu Anadolu'daki zooterapinin doğrudan fiziksel şifa ile sınırlı olmadığı, aynı zamanda psikolojik ve ruhsal boyutları da içerdiği söylenebilir (Miller, 2015). Belirli hayvanların şifa gücüne olan inanç, biyolojik özelliklerinin ötesine geçerek onları daha geniş kozmolojik çerçevelere yerleştirir. Örneğin, akrep ve yılan gibi hayvanların, derilerini dökebilme yetenekleri nedeniyle yeniden doğuşu ve yenilenmeyi sembolize eden koruyucu niteliklere sahip olduğuna inanılır (Blem - Zimmerman, 1986; Farley, 2001; Lockwood, 1879). Bu nedenle, insanlar hem tıbbi etkinliği hem de kültürel

inançları birleştirerek şifanın fiziksel ve ruhsal yönleri arasındaki çizgileri bulanıklaştırır. Aynı durum kaplumbağalar için de geçerlidir. Çünkü kaplumbağalar, genelde 100 yıldan daha fazla, yani insanlardan çok daha uzun yaşayabilmektedirler (Curtin vd., 2009).

Geleneksel şifa uygulamalarında kullanılmasının yanı sıra, bölgedeki geleneksel inançlarda da hayvanların derin bir yeri vardır. İnsanlar çevrelerinde bulunan hayvanlarla karşılaşır ve kendi yaşamalarını sürdürürken, bu hayvanlara dair anlamlar yaratmakta, nesilden nesile aktarmaktadır (Alves - Alves, 2011; Benítez, 2011; Karakaş, 2020, 109-142). Bazen kendi yaşadığı ana akım dinlere ait mitolojiler, hikayeler de bu geleneksel inanışları etkilemektedir. Örneğin, güvercin, ehabil kuşu, kurbağa ve deve gibi hayvanlar genellikle İslam dünyasında kutsal görülen hayvanlardır. Bunun gibi, genelde yaygın olarak İslam dinini kabul eden Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin yerel halkı da doğal olarak bu hayvanları kutsal olarak görmektedir (Yılmaz vd., 2014). Bu şekilde, yerel mitoloji ve kuşaktan kuşağa aktarılan yerel örf ve adetler de hayvan inanışları üzerinde rol oynarlar. Benzer şekilde, tarih boyunca besin ekonomisinin çok önemli parçaları olduğu için, genellikle doğurganlık ve bolluğun sembolü olarak görülen koyunlar ve keçiler, sıklıkla doğum veya doğurganlıkla ilgili düşüncelerde yer alırlar. Sürekli insanlarla birlikte yaşayan bu hayvanlar hakkında böyle sembolik değerler, aynı zamanda farklı şifa uygulamalarında bu hayvanların kullanılmasını teşvik ederler. Böylece, manevi ve maddi ürünlerin birleşmesi, yalnızca insanların fiziksel rahatlama değil aynı zamanda ruhsal korumaya da katkı verdiğini vurgular. Aynı zamanda, geleneksel şifa uygulamaları ve geleneksel inanışlarda hayvanların rolü, insan-hayvan-çevrenin birbirine bağlı olarak algılandığı Güneydoğu Anadolu toplumlarının daha geniş dünya görüşünü yansıtır.

Güneydoğu Anadolu'nun benzersiz coğrafi ve iklim koşulları, çoğu geleneksel şifa uygulamalarının ayrılmaz bir parçası olan zengin bir hayvan türü çeşitliliğini desteklemiştir (Ambarlı vd., 2016; Bolu, 2016; Karataş vd., 2021). Ancak, geleneksel şifa uygulamalarında hayvanların kullanımı, sürdürülebilirlik ve koruma konusunda da sorular ortaya çıkarmaktadır. Bazı durumlarda, belirli hayvanların terapötik kullanımı, özellikle alternatif tıbbın artmasıyla geleneksel ilaçlara olan talep arttığında, aşırı sömürülmelerine sebep olabilir. Bölgedeki geleneksel şifa uygulamalarında kullanılan tilki, tavşan gibi bazı hayvanlar yaygın ve kolayca bulunabilse de, kurt, kaplumbağa gibi hayvanlar aşırı kullanım nedeniyle risk altında olabilirler (Gross, 2012). Bu nedenle, hayvan temelli şifa uygulamaları hem kültürel mirası hem de biyolojik çeşitliliği koruyan sürdürülebilir uygulamaların ihtiyacını da dikkate almalıdır.

Sonuç

Elde edilen veriler, hayvan temelli geleneksel şifa uygulamaları ve halk inanışları ile ilişkili kültürel mirasın korunmasının önemini vurgulamaktadır. Modernleşme, Güneydoğu Anadolu'daki kırsal toplulukları dönüştürmeye devam ederken, değerli yerel bilginin kaybolma

riski bulunmaktadır. Bu araştırma, bölgede var olan zengin geleneksel bilgi birikimini vurgulamıştır, ancak aynı zamanda bu bilgiyi belgelemek, korumak ve gelecek nesillere aktarmak için bilinçli çabalara ihtiyaç duyulduğunu da belirtmek gerekir. Hayvan temelli geleneksel şifa uygulamaları ve halk inanışlarını korumak sadece bir tıp biçimini korumak ya da bölgesel örf ve adetler ile kültürü korumakla ilgili değil, aynı zamanda yüzyıllardır Güneydoğu Anadolu topluluklarının kimliğini şekillendirmeye yardımcı olan kültürel bir geleneği korumakla ilgilidir.

Kentleşmenin hızla yayılması ve geleneksel bilginin hızla kaybolmasının damga vurduğu bir çağda, hayvan temelli geleneksel inanış ve şifa uygulamaları hakkındaki bilgiler hem kültürel dayanıklılık hem de adaptasyon konusunda değerli bilgiler sunuyor. Bu çalışmada, Güneydoğu Anadolu kırsalında yapılan saha çalışmalarından ve yerel sözlü tarihlerden elde edilen nitel verilerden yararlanarak hayvan temelli geleneksel şifacılığın nasıl uygulandığını, bunun temelinde yatan kültürel inançları ve yerli toplumların sosyal dokusu içindeki rolünü anlamaya çalışılmıştır. Hayvan temelli geleneksel uygulamaların kültürel, ekolojik ve manevi boyutlarını vurgulayarak, etnomedikal, halk bilimi ve kültürel antropoloji gibi alanlara katkıda bulunmasının yanı sıra kaybolabilecek geleneksel bilgi mirasını korumayı amaçlamıştır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı	Yazarların çalışmadaki katkı oranları şu şekildedir: 1. Yazar: %33, 2. Yazar: %33, 3. Yazar: %33. (Her üç yazar eşit oranda katkı sunmuştur)
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakem
Etik Beyanı	* Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. * Bu makale; herhangi bir doktora çalışmasından üretilmemiştir. * Bu makale, sempozyum veya kongre gibi herhangi bir zeminde, özet veya tam metin olarak sunulmamış, özgün bir araştırma makalesidir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İntihal.net
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Declaration of Contribution Rate of Researchers	The contribution rates of the authors in the study are as follows: 1st Author: 33%, 2nd Author: 33%, 3rd Author: 33%. (All three authors contributed equally)
Peer-Review	Double Blind Referee

Ethical Statement	<ul style="list-style-type: none">* It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies utilized are indicated in the bibliography.* This article is not derived from any doctoral study.* This article is an original research article that has not been presented as an abstract or full text in any ground such as symposium or congress.
Plagiarism Checks	Done – İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.

Kaynakça

- Acıpayamlı, Orhan. "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 26/1-2 (Haziran 1969), 1-9.
- Akın, Erdem. "Efsanelerde (Menkıbe-Memorat) Halk Hekimliği İnanış ve Uygulamaları". *Türk Halk Hekimliği Kitabı*. ed. Nagihan Baysal Yurdakul. 341-378. Çanakkale: Paradigma Akademi, 2023.
- Altaf, Muhammad vd. "The Use of Fish and Reptiles in Traditional Folk Therapies in Three Districts of Chenab Riverine Area in Punjab, Pakistan". *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 16/1 (Aralık 2020), 38. <https://doi.org/10.1186/s13002-020-00379-z>
- Alves, Rômulo Rn - Alves, Humberto N. "The Faunal Drugstore: Animal-Based Remedies Used in Traditional Medicines in Latin America". *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 7/1 (Aralık 2011), 9. <https://doi.org/10.1186/1746-4269-7-9>
- Alves, Rômulo Romeu Nóbrega vd. "From Past to Present: Medicinal Animals in a Historical Perspective". *Animals in Traditional Folk Medicine*. ed. Rômulo Romeu Nóbrega Alves - Ierecê Lucena Rosa. 11-23. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg, 2013. https://doi.org/10.1007/978-3-642-29026-8_2
- Alves, Rômulo Romeu Nóbrega - Barboza, Raynner Rilke Duarte. "The Role of Animals in Human Culture". *Ethnozoology*. 277-301. Elsevier, 2018. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809913-1.00015-6>
- Alves, Rômulo Romeu Nóbrega - Ierecê Lucena Rosa (ed.). *Animals in Traditional Folk Medicine: Implications for Conservation*. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg, 2013. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-29026-8>
- Ambarlı, Didem vd. "An Overview of Biodiversity and Conservation Status of Steppes of the Anatolian Biogeographical Region". *Biodiversity and Conservation* 25/12 (Kasım 2016), 2491-2519. <https://doi.org/10.1007/s10531-016-1172-0>
- Benítez, Guillermo. "Animals Used for Medicinal and Magico-Religious Purposes in Western Granada Province, Andalusia (Spain)". *Journal of Ethnopharmacology* 137/3 (Ekim 2011), 1113-1123. <https://doi.org/10.1016/j.jep.2011.07.036>
- Blem, Charles R - Zimmerman, Mark P. "The Energetics of Shedding: Energy Content of Snake Skin". *Comparative Biochemistry and Physiology Part A: Physiology* 83/4 (Ocak 1986), 661-665. [https://doi.org/10.1016/0300-9629\(86\)90705-X](https://doi.org/10.1016/0300-9629(86)90705-X)
- Bolu, Halil. "Southeastern Anatolia Region Insect Fauna (Coleoptera: Curculionoidea, Tenebrionoidea) of Turkey". *The Journal "Agriculture and Forestry"* 62/3 (Eylül 2016), 73-91. <https://doi.org/10.17707/AgricultForest.62.3.07>
- Borah, Manash Pratim - Prasad, Surya Bali. "Ethnozoological Study of Animals Based Medicine Used by Traditional Healers and Indigenous Inhabitants in the Adjoining Areas of Gibbon Wildlife Sanctuary, Assam, India". *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 13/1 (Aralık 2017), 39. <https://doi.org/10.1186/s13002-017-0167-6>
- Creswell, John W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 4th ed., 2014.
- Curtin, A.J. vd. "Longevity and Growth Strategies of the Desert Tortoise (*Gopherus Agassizii*) in Two American Deserts". *Journal of Arid Environments* 73/4-5 (Nisan 2009), 463-471. <https://doi.org/10.1016/j.jaridenv.2008.11.011>
- Farley, Roger Dean. "Striking Developmental Changes in the First Molt of Newborn Scorpions". *American Zoologist* 41/6 (Aralık 2001), 1439-1440.

- Gross, Michael. "Turkey's Biodiversity at the Crossroads". *Current Biology* 22/13 (Temmuz 2012), R503-R505. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2012.06.051>
- Gumede, M. V. *Traditional Healers: A Medical Practitioner's Perspective*. Braamfontein: Skotaville Publishers, 1990.
- Heyl, Barbara Sherman. "Ethnographic Interviewing". *Handbook of Ethnography*. ed. Paul Atkinson vd. 369-383. 1 Oliver's Yard, 55 City Road, London England EC1Y 1SP United Kingdom: SAGE Publications Ltd, 2001. <https://doi.org/10.4135/9781848608337.n25>
- Jahan, Israt - Onay, Ahmet. "Potentials of Plant-Based Substance to Inhabit and Probable Cure for the COVID-19". *Turkish Journal of Biology* 44/3 (21 Haziran 2020), 228-241. <https://doi.org/10.3906/biy-2005-114>
- Karakaş, Rezan. *Güneydoğu Anadolu Halk İnanışları (Dicle Bölümü)*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- Karataş, Ahmet vd. "The Vertebrate Biodiversity of Turkey". *Biodiversity, Conservation and Sustainability in Asia*. ed. Münir Öztürk vd. 175-274. Cham: Springer International Publishing, 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-59928-7_10
- Kayne, Steven B. (ed.). *Traditional Medicine: A Global Perspective*. London: Pharmaceutical Press, 1. publ., 2010.
- Lev, Efraim. "Healing with Animals in the Levant from the 10th to the 18th Century". *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 2/1 (Aralık 2006), 11. <https://doi.org/10.1186/1746-4269-2-11>
- Lev, Efraim. "Traditional Healing with Animals (Zootherapy): Medieval to Present-Day Levantine Practice". *Journal of Ethnopharmacology* 85/1 (Mart 2003), 107-118. [https://doi.org/10.1016/S0378-8741\(02\)00377-X](https://doi.org/10.1016/S0378-8741(02)00377-X)
- Liu, Xiaoqi vd. "Traditional Knowledge of Animal-Derived Medicines Used by Gelao Community in Northern Guizhou, China". *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 20/1 (Mart 2024), 31. <https://doi.org/10.1186/s13002-024-00669-w>
- Lockwood, Samuel. "How Snakes Shed the Skin". *Nature* 21/525 (Kasım 1879), 56-57. <https://doi.org/10.1038/021056b0>
- Mengistu, Meselech vd. "Ethnozoological Study of Medicinal Animals Used by the Inhabitants of the Kucha District, Gamo Zone, Southern Ethiopia". *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 20/1 (Ağustos 2024), 72. <https://doi.org/10.1186/s13002-024-00714-8>
- Miller, Barbara Helen (ed.). *Idioms of Sámi health and healing*. Edmonton, Alberta, Canada: Polynya Press, an imprint of The University of Alberta Press, First edition., 2015.
- Mollaibrahimoğlu, Çiğdem. *Anadolu Halk Kültüründe Hayvanlar Etrafında Oluşan İnanç Ve Pratikler*. Karadeniz Teknik Üniversitesi: Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2008.
- Olupona, Jacob Kehinde. "Some Notes on Animal Symbolism in African Religion and Culture". *Anthropology and Humanism* 18/1 (Haziran 1993), 3-12. <https://doi.org/10.1525/ahu.1993.18.1.3>
- Reddy, Sunita vd. (ed.). *Ethnomedicine and Tribal Healing Practices in India: Challenges and Possibilities of Recognition and Integration*. Singapore: Springer, 1st ed., 2023.
- Sánchez-Pedraza, Ricardo vd. "Use of Black Vulture (*Coragyps Atratus*) in Complementary and Alternative Therapies for Cancer in Colombia: A Qualitative Study". *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 8/1 (Aralık 2012), 20. <https://doi.org/10.1186/1746-4269-8-20>
- Sarkhel, Sumana. "Traditional Medicine in Health and Diseases". *Medicinal Plants: Bioprospecting and Pharmacognosy*. ed. A. B. Sharangi - K. V. Peter. 29-38. Innovations in Horticultural Science. Palm Bay, FL, USA Burlington, ON, Canada Boca

Raton, FL, USA Abingdon, Oxon, UK: Apple Academic Press, First edition., 2023.
<https://doi.org/10.1201/9781003277408>

Siddiq, Abu B. *Tarihöncesi Toplumlarda İnsan-Hayvan İlişkisi ve Orta Anadolu Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Faunası*. Konya: Çizgi Kitabevi, 1st Basım, 2019.

Siddiq, Abu B. - Şanlı, Süleyman. "Animals and Pastoral Groups in the Mountainous Ömerli District of Southeast Anatolia". *Anthrozoös* 33/2 (Mart 2020), 153-173.
<https://doi.org/10.1080/08927936.2020.1719754>

Ucar, Mustafa - Kucukaslan, Ozgul. "A Study of Beliefs Related to Animals in Diyarbakır Folklore". *Eurasian Journal of Veterinary Sciences* 32/4 (Aralık 2016), 220-220.
<https://doi.org/10.15312/EurasianJVetSci.2016422392>

Vallejo, José Ramón - González, José Antonio. "Fish-Based Remedies in Spanish Ethnomedicine: A Review from a Historical Perspective". *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 10/1 (Aralık 2014), 37. <https://doi.org/10.1186/1746-4269-10-37>

Yılmaz, Orhan vd. "Kutsal Bir Fenomen Olarak Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'te Güvercin". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/2 (Aralık 2014), 129-139.